

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
Глоби Олександра Петровича
на дисертацію Малишевської Ірини Анатоліївни
«Теоретико-методичні основи підготовки фахівців
психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах
інклюзивного освітнього середовища», поданої на здобуття
наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності
13.00.03 – корекційна педагогіка

Провідною метою інклюзивної освіти є не лише усвідомлення сучасних тенденцій, новітніх науково-методичних розробок і досягнень, а й необхідність формування нового мислення, спрямованого на синтез наукових знань і толерантного ставлення до осіб з особливими освітніми потребами. Такий підхід вимагає від освіти подолання усталених стереотипів щодо сприйняття дитини з особливими освітніми потребами як пасивного об'єкта освітнього процесу, пошуку нових форм, технологій навчання, виховання та соціалізації її у соціумі.

Інклюзивна освіта як освітня система, що забезпечує здобуття якісної освіти на всіх рівнях та усіх освітніх ланках усім дітям без обмежень та винятків, базується на визнанні рівноправності та урахуванні розмаїтості на основі особистісно зорієнтованої освітньої моделі з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей. Підготовка психолого-педагогічних кадрів, які могли б забезпечити підтримку дітям з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища є актуальною проблемою вищої педагогічної освіти.

Аналіз наукових джерел та узагальнення вітчизняного досвіду впровадження інклюзивної моделі освіти в педагогічну практику закладів дошкільної та загальної середньої освіти дали змогу автору визначити теоретичну проблематику підготовки кадрів для інклюзивної освіти у вигляді

суперечностей на соціально-педагогічному, науково-теоретичному та на практично-методичному рівнях.

Актуальність підготовки і перепідготовки психолого-педагогічних кадрів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища, як стверджує І. А. Малишевська, визначається: прискореним впровадженням інклюзивної моделі освіти упродовж останніх років; недостатньою обізнаністю фахівців з методологічними засадами інклюзивної освіти, технологічними та методичними засобами впровадження цієї освітньої моделі; збільшенням академічного компоненту при формуванні практичних професійних компетентностей студентів, необхідних для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища; недостатнім усвідомленням професорсько-викладацького складу закладів вищої освіти значущості, особливостей та змісту діяльності психолого-педагогічних кадрів в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Вивчення автором законодавчих документів, наукової і навчально-методичної літератури засвідчує загальну тенденцію державної політики на ефективну реалізацію інклюзії на усіх рівнях освіти й удосконалення системи підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Дисертант чітко визначила об'єкт, предмет і мету дослідження, окреслила завдання роботи. У процесі розв'язання поставлених завдань було використано комплекс оптимальних методів науково-педагогічного дослідження, які взаємно доповнювали один одного. Серед них теоретичний аналіз літератури, узагальнення педагогічного досвіду, соціологічні методи, педагогічний експеримент з обробкою його результатів.

Структура дисертаційної роботи складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (433 найменування, у тому числі – 67 іноземною мовою) та 17 додатків на 64 сторінках. У тексті роботи міститься 28 таблиць, 44 рисунки. Загальний обсяг дисертації складає 523 сторінки, з них основний текст викладено на 416 сторінках. Структура дисертації є науково обґрунтованою,

логічно зумовленою.

Провідна ідея, якої дотримується дисертантка, полягає у тому, що головною метою діяльності сучасних закладів вищої освіти є підготовка освіченого, творчого психолого-педагогічного фахівця, зорієнтованого на особистісний та професійний саморозвиток, на формування професійної здатності виконувати функції наставника, тьютора, модератора й визначати індивідуальну освітню траєкторію дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми дослідження; розкрито зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, об'єкт, предмет, завдання, теоретико-методологічні основи та методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих у процесі експерименту результатів, подано інформацію про вірогідність, апробацію та впровадження їх у практику; подано відомості про публікації; представлено структуру й обсяг роботи.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження» – представлено результати аналізу філософської та науково-педагогічної літератури з проблем дослідження; розкрито сутність дефініції «інклюзивне освітнє середовище»; проаналізовано законодавчі та нормативно-правові засади інклюзивної освіти.

Малишевська І. А. розглядає інклюзивну освіту як соціально-педагогічний феномен, що базується на окремих синергетичних концептах (ціннісному, змістовому, організаційному) і феноменологічно пов'язана з розвитком інклюзивного суспільства, визначається ідеологією людиноцентризму, а її цінності та принципи базуються на визнанні значущості кожного суб'єкта освітнього процесу.

Авторкою сформульовано сутність дефініції «інклюзивне освітнє середовище» та визначено основні його компоненти: предметно-просторовий, науково-методичний, корекційно-розвитковий, психолого-педагогічний.

У другому розділі «Кадрове забезпечення підготовки фахівців до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами» – здійснено компаративистичний

аналіз системи підготовки психолого-педагогічних кадрів до роботи в умовах інклюзивної освіти у країнах Північної Америки, проаналізовано стан теорії та практики у розв'язанні проблеми забезпечення та підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища.

У результаті проведеного аналізу досвіду підготовки фахівців до навчання дітей у країнах Північної Америки встановлено стійку тенденцію до злиття двох освітніх систем загальної та спеціальної в єдину уніфіковану систему, що потребує реформування усіх її рівнів у філософському, теоретичному, педагогічному й організаційному вимірах на засадах удосконалення стандартів та підвищення вимог до підготовки майбутніх психолого-педагогічних кадрів. У ході аналізу визначено, що професійна співпраця різнопрофільних фахівців на засадах командного підходу є основоположним принципом діяльності психолого-педагогічних кадрів при наданні підтримки дитині з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчального середовища.

Результатом аналізу статистичних показників засвідчено низький рівень забезпеченості закладів дошкільної та загальної середньої освіти практичними психологами і соціальними педагогами, що призводить до труднощів впровадження інклюзивної моделі освіти та унеможливорює організацію будь-якої співпраці різнопрофільних психолого-педагогічних фахівців. Проведений аналіз кадрового забезпечення процесу навчання дітей з особливими освітніми потребами засвідчив недостатність наявних фахівців, які мають входити до команди психолого-педагогічного супроводу таких дітей. Крім того, визначено нагальну потребу у системній підготовці психолого-педагогічних кадрів, які могли б створювати інклюзивне освітнє середовище та працювати, реалізуюючи принципи дитиноцентризму.

У *третьому розділі* «Концептуальні засади професійної підготовки різнопрофільних фахівців до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища» – окреслено основні аспекти і розроблено систему підготовки фахівців психолого-

педагогічного профілю до роботи в умовах ІОС, запропоновано концептуальний підхід як методологічну основу їх реалізації; розроблено методику проведення початкового етапу формувального експерименту.

Розроблена концепція ґрунтується на принципах, які являють собою систему фундаментальних теоретичних положень і вимог щодо організації і забезпечення ефективного освітнього процесу, а також визначають основні його цілі й завдання. Основоположною складовою концепції є курикулум. Розробка курикулуму – це плановий, цілеспрямований, прогресивний, систематичний процес, метою якого є забезпечення динаміки розвитку системи вищої освіти.

Заслужують схвалення визначені дисертантом педагогічні умови професійної підготовки психолого-педагогічних фахівців до роботи в інклюзивному освітньому середовищі. Вони являють собою сукупність елементів освітнього середовища, що існує на суб'єкт-суб'єктних засадах, має чітко окреслений професійно спрямований характер підготовки фахівця і забезпечує високу працездатність учасників освітнього процесу і, як результат, високий рівень сформованості професійної компетентності.

Педагогічні умови в концепції мають психологічний характер і забезпечують її цілісність і завершеність, розкривають перспективи і можливості технологічно-компетентної системи підготовки професіонала для інклюзивної освіти, надають їй універсальності шляхом організації індивідуальної траєкторії навчання студента.

У четвертому розділі «Професійно зорієнтована стратегія підготовки фахівців до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища» – представлено методику організації професійно зорієнтованої теоретичної і практичної підготовки майбутніх фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища, проаналізовано результати педагогічного експерименту.

Дослідження Малишевської І. А. засвідчили переваги поліфункціональної підготовки психолого-педагогічних фахівців, здатних до професійної діяльності в умовах якісно нового освітнього соціокультурного

простору. Великого значення у цьому контексті набуває спроможність фахівця до професійної співпраці у складі команди різнопрофільних спеціалістів. Водночас автором встановлено, що при плануванні та організації освітнього процесу в умовах інклюзивного освітнього середовища кожен психолого-педагогічний фахівець у контексті професійної співпраці основну увагу має спрямувати на запровадження: ідей особистісно зорієнтованої освіти; диференційованого викладання для одночасного задоволення освітніх потреб усіх дітей, у тому числі з особливими освітніми потребами; інноваційних педагогічних, психологічних, соціальних технологій в організації освітнього процесу для усіх дітей, в тому числі з особливими освітніми потребами; командного психолого-педагогічного супроводу розмаїтого дитячого контингенту.

Розглянуті у роботі наукові положення вірогідні, що забезпечується методологічним та теоретичним обґрунтуванням вихідних положень дослідження; застосуванням системи методів, адекватних меті, предметів та завданням дослідження, репрезентативністю вибірки; поєднанням кількісного та якісного аналізу емпіричних даних; ефективністю експериментальної роботи, що проведена в умовах реального освітнього процесу закладів вищої педагогічної освіти.

Слід зазначити, що висновки дисертації достатньо обґрунтовані і базуються на глибокому й усебічному аналізі концептуальних положень сучасної філософії національної освіти України, синергетичних концептах які лежать в основі методології інклюзивної освіти, концептуальних ідеях розвитку нових напрямів у педагогічній компаративістиці, теоретичних засадах організації командної взаємодії психолого-педагогічних фахівців в умовах інклюзивного освітнього середовища

Отримані у ході педагогічного експерименту результати доводять, що розроблені й апробовані авторські методики і навчально-методичні матеріали сприяють ефективній теоретичній та практичній підготовці фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Заслужує на увагу наукова новизна дисертаційної роботи Малишевської Ірини Анатоліївни, яка полягає в тому, що вперше: окреслено та обґрунтовано системотвірні чинники впливу на становлення і розвиток інклюзивних освітніх процесів в Україні (ціннісний, понятійно-термінологічний, законодавчий, нормативно-правовий, фінансово-економічний, кадровий, науково-методологічний, навчально-методичний, матеріально-технічний, організаційний, громадський); обґрунтовано синергетичні концепти впливу на розбудову інклюзивної освіти (ціннісний, змістовий, організаційний), де ціннісний є основоположним і базується на принципах рівності, гідності та урахуванні дитячої різноманітності; визначено та обґрунтовано інтеграційну природу фахової підготовки психолого-педагогічних кадрів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища, що створює передумови для реалізації ефективної командної взаємодії різнопрофільних спеціалістів; розроблено концепцію фахової підготовки психолого-педагогічних кадрів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища, що базується на пріоритетах забезпечення інтеграції інклюзивно зорієнтованого змісту навчання у компетентнісному форматі; спроектовано та апробовано систему підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища; розроблено та впроваджено методичні рекомендації щодо удосконалення процесу теоретичної і практичної підготовки різнопрофільних психолого-педагогічних фахівців до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища; розроблено та апробовано методику організації командної професійної діяльності різнопрофільних психолого-педагогічних фахівців в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Результати дисертаційного дослідження можуть стати науково-методологічною основою для розроблення та удосконалення освітньо-професійних програм підготовки майбутніх психолого-педагогічних кадрів для інклюзивної освіти. Визначені, обґрунтовані та представлені у розроблених навчально-методичних посібниках та методичних рекомендаціях механізми командної взаємодії психолого-педагогічних кадрів

розкривають потенційні можливості як для оптимізації освітнього процесу і підвищення якості професійної підготовки випускників закладів вищої освіти, так і для організації ефективного інклюзивного освітнього середовища в умовах закладів дошкільної та загальної середньої освіти. Розроблена концепція фахової підготовки психолого-педагогічних кадрів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища дає змогу розв'язати проблему дефіциту компетентних фахівців.

Результати дослідження належним чином апробовані і впроваджені в освітній процес закладів вищої освіти України. Зокрема, основні положення і результати дисертаційної роботи І. А. Малишевської доповідались і обговорювались на конференціях та семінарах різного рівня, упроваджено в освітній процес: Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, Верхняцької загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 2 Христинівської районної ради Черкаської області, Дошкільного навчального закладу ясла-садка комбінованого типу № 5 м. Умані.

Методичні розробки дисертанта можуть бути використані викладачами закладів вищої освіти, психолого-педагогічними працівниками, що сприятиме підвищенню рівня їх професійної компетентності до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Основні положення та результати дослідження висвітлено в 51 науковій праці, зокрема: 2 монографії (1 одноосібна); 3 посібники; 26 одноосібних статей, у тому числі – 1 у періодичному виданні інших держав; 25 у фахових виданнях України з педагогічних наук, з яких 7 – у виданнях, що включено до міжнародних наукометричних баз; 19 публікацій апробаційного характеру; 1 методичні рекомендації.

Опубліковані праці повністю висвітлюють основні наукові положення дисертації. Кількість публікацій, обсяг, якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідає вимогам щодо докторських дисертацій, поданих на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук.

Автореферат дисертаційного дослідження дає підстави стверджувати, що за структурою змістом та оформленням він відповідає вимогам, що ставляться ДАК України.

Проведене наукове дослідження дає підстави для висновку про те, що автор володіє методикою педагогічного дослідження, бачить шляхи подальшої розробки проблеми. Дисертаційна робота «Теоретико-методичні основи підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища» має певну наукову новизну, теоретичну і практичну значущість, є оригінальним, цікавим, завершеним дослідженням й свідчить про наукову зрілість дослідника, вміння ставити і розв'язувати питання педагогічної теорії і практики.

Оцінюючи в цілому позитивно дослідження, виконане Малишевською І. А., вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження і побажання:

1. Визнаючи, що під час впровадження інклюзивної моделі освіти, крім гуманістичної парадигми (врахування розмаїтості дитячого колективу, особливостей і потреб кожної дитини), необхідно враховувати нові термінологічні поняття, автор припускає окремих термінологічних, змістових неточностей та іноді фрагментарності у трактуванні деяких теоретичних положень, наприклад: поняття «інклюзивна освіта», «інклюзивне навчання» та «інклюзивне освітнє середовище» доволі часто автором ототожнюються.

2. У дисертації бажано було б більш повно представити аналіз педагогічних теорій, концепцій, підходів, які використовуються для розгляду проблеми дослідження та які беруться дисертанткою за його теоретичну основу, зокрема: корекційна складова інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами (у роботах Л. Виготського, В. Синьова) особистісно

зорієнтований та компетентнісний підходи щодо організації корекційної роботи з дітьми в умовах інклюзивного освітнього середовища.

3. Констатувальний експеримент дисертаційної роботи, на нашу думку, потребує більш широкої географії вітчизняних закладів вищої освіти на етапі аналізу стану та тенденцій підготовки педагогічних фахівців у контексті удосконалення освітньої системи в Україні.

4. Системою підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища, відповідно до схематичного представлення (рис.3.9), передбачено навчальну та виробничу практики студентів. В описі формувального експерименту п. 4.3 зосереджена увага переважно на виробничій практиці студентів, у ході якої використовувалися заняття/уроки за розробленою автором методикою командної професійної діяльності різнопрофільних фахівців. Бажано було б розкрити зміст і форми видів діяльності, якими були охоплені студенти під час навчальних практик.

5. Авторська методика та практичні рекомендації щодо підготовки фахівців для роботи в умовах ІОС мали б містити інформацію про інвестиційну привабливість результатів експериментального дослідження, що стало би підтвердженням високого рівня актуальності впровадження цих результатів у практику діяльності закладів інклюзивної освіти в Україні.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів порушеної проблеми. Перспективними напрямками цієї проблеми є вивчення теоретичних і методичних підходів зарубіжного й вітчизняного досвіду підготовки психолого-педагогічних кадрів для повної загальної середньої та професійно-технічної освіти й обґрунтування можливостей упровадження елементів розробленої системи підготовки психолого-педагогічних кадрів до процесу організації післядипломної педагогічної освіти тощо.

Проте, висловлені зауваження і побажання не зменшують високу наукову та практичну значущість роботи.

Аналіз дисертаційного дослідження Малишевської І. А. «Теоретико-методичні основи підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до

роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища» дає змогу констатувати, що рецензована робота є завершеним самостійним дослідженням актуальної науково-педагогічної проблеми, відповідає вимогам ДАК України щодо дисертаційних робіт, поданих на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук, зокрема «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013, що ставляться до докторських дисертацій, а його автор – Малишевська Ірина Анатоліївна – заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності: 13.00.03 – корекційна педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор кафедри
ортопедагогіки, ортопсихології та реабілітології
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

